

Nyhet

När den fria arbetsmarknaden i Norden upphörde över natten

Leder

Var går gränsen mellan EU och Norden?

Nyhet

Pludselig er færøsk selvstændighed et tema igen

Nyhet

Islands Katrín Jakobsdóttir vil bli president. Hva skjer med regjeringen?

29. April 2024

Tema: Spårändring i europeisk politik?

Nyhetsbrev fra Arbeidsliv i Norden 4/2024

Finansiert
av Nordisk
ministerråd

ARBEIDSLIV I NORDEN

Arbeidsforskningsinstituttet
OsloMet - storbyuniversitetet
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

UTGIVER

Arbeidsforskningsinstituttet
På oppdrag fra Nordisk ministerråd
Nordisk ministerråd er ikke ansvarlig for
innholdet i artiklene

ANSVARLIG REDAKTØR

Björn Lindahl

EMAIL

ainredaksjon@gmail.com

WEB

www.arbeidslivinorden.org

Nyhetsbrevet utgis i en e-postutgave,
som kan bestilles gratis fra
www.arbeidslivinorden.org

ISSN 0809-9456 tildelt: Arbeidsliv i
Norden (online)

Innhold

Var går gränsen mellan EU och Norden?	3
Europavalet kan ge bakslag för grön polititit	5
Claes-Mikael Ståhl: Både pengar och solidaritet krävs för den gröna omställningen	8
EU:s arbetsrätt efter parlamentsvalet	12
Kraftsamling för genomförande av ett starkt socialt Europa	13
Lång lista av nya EU-förslag för arbetslivet	16
EØS-rapport setter fart i norsk EU-debatt	18
EU og Norden skal forebygge energifattigdom	22
Estland välkomnar Sverige og Finland i Nato- familien	25
När den fria arbetsmarknaden i Norden upphörde över natten	28
Islands Katrín Jakobsdóttir vil bli president. Hva skjer med regjeringen?	30
Pludselig er færøsk selvstændighed et tema igen ..	33
Mangler kunnskap om den norske modellen	36

Var går gränsen mellan EU och Norden?

Det är en fascinerande tid i nordisk och europeisk politik just nu. Sällan har det skett så mycket som påverkar Norden och dess förhållande till Europa samtidigt. Det finns krafter som knyter de nordiska länderna tätare till varandra och EU, samtidigt som gränserna för samarbetet blivit tydligare.

LEDER

29.04.2024

AV BJÖRN LINDAHL, CHEFREDAKTÖR

Arbetsliv i Norden har ett unikt nät av medarbetare som kan skildra detta. Vi har medarbetare i alla de nordiska länderna och i två av de tre självstyrda områdena. Vi har dessutom journalister som specialiserat sig på arbetslivs- och arbetsrättsfrågor i EU.

I det här numret skildrar vi det lilla – som debatten om självständighet på Färöarna, där det bor 50 000 människor. Den har blossat upp igen efter att Jessika Roswall, Sveriges EU-minister med ansvar för nordiska frågor, i en intervju med den färöiska TV-kanalen, Kringvarp Føroya, kategorisk sade nej till att Färöarna kan bli fullvärdiga medlemmar av Nordiska rådet.

Vi skriver också om det stora; Europavalet den 6–9 juni, då 370 miljoner européer kan gå till valurnorna och välja ett nytt EU-parlament. Oron är stor för att det blir ett bakslag för EU:s ambitiösa miljöpolitik och att de populistiska partierna ska gå framåt.

Drygt två år med fullt krig mellan Ryssland och Ukraina ledde till kraftigt ökade energipriser i nästan hela Europa. Försök gjordes i många länder att kompensera de invånare som drabbades hårdast. Men hur definieras egentligen ”energifattigdom” och vilka åtgärder träffar rätt? En nordisk utredning tar upp den frågan.

Rysslands angrepp på Ukraina gjorde också att Finland och Sverige blev medlemmar av Nato. När vår medarbetare i Finland mötte Estlands statsminister Kaja Kallas, gladdes hon över att hennes land, med 20 års medlemskap i Nato, kan vara till hjälp och ett slags storebror i förhållande till Finland och Sverige.

Den norsk-svenska gränsen är en av världens fredligaste, påminner författarna av en ny bok om vad som skedde i gränsområdet mellan Norge och Sverige under pandemin, som ges ut av Svinesundskommittén. Över natten stängdes gränsen.

- Tidvis var gränsövergångarna från Sverige bevakade av soldater, och det är faktiskt lite pinsamt att se tillbaka på, skriver Preben Aavitsland, fagdirektør vid Folkehelseinstituttet i Norge.

För Norge, som var bland de länder som grundade Nato, har aldrig säkerhetspolitiken varit problematisk i landets förhållande till Europa. Som det enda landet som sagt nej till att bli medlem i EU två gånger, har det emellertid alltid varit en paradox att landet genom EES-avtalet måste acceptera tusentals av lagar från EU utan att kunna påverka dem. 30 år efter att EES-avtalet skrevs under har en ny rapport gjorts som går igenom om det finns andra alternativ – och då är inte fullt medlemskap i EU ett av dem.

Direktiven för rapporten förhandlades fram av Arbeiderpartiet och Senterpartiet, när de bildade regering tillsammans 2021. Senterpartiet vill säga upp EES-avtalet och krävde därför att lösare avtalsformer, som de Schweiz, Storbritannien och Kanada har, skulle utredas. Rapporten slår fast att dessa inte kan ge samma tillgång till den inre marknaden som EES-avtalet.

Även på Island är det en koalitionsregering – från den yttersta vänstern till det konservativa. Statsminister Katrín Jakobsdóttir har lyckats hålla ihop partierna sedan 2017, men den 5 april meddelade hon att hon avgår och i stället kommer att kandidera i presidentvalet i juni. Kommer Bjarne Benediktsson, som tagit över som statsminister, utlysa nyval när presidentvalet är över?

Även i EU-parlamentet finns det koalitioner över blockgränserna. De stora och banbrytande klimatbesluten har tagits tack vare att parlamentets två stora grupper EPP och S&D varit överens. EPP består av konservativa och kristdemokratiska partier och S&D av socialdemokratiska partier. Men nu börjar EPP börjat vackla och gruppen öppnar för första gången för ett samarbete med den populistiska gruppen.

pen, enligt den svenska EU-parlamentarikern Alice Bah Kuhnke.

- Det här är en jätteförändring. Tidigare har det funnits en röd linje för EPP mot att öppna för extremhögern, säger hon.

För Danmark och Sverige har EU:s ambitioner att lagstifta inom arbetslivsområdet alltid varit den mest problematiska delen av medlemskapet i EU. Den nordiska modellen bygger på att löner och arbetsvillkor förhandlas fram av arbetsmarknadens parter och inte genom en lagstiftning.

Ambitionerna om en social pelare i det europeiska samarbetet antogs dock vid ett toppmöte i Göteborg 2017, som leddes av den svenske statsministern Stefan Löfven.

När en ny deklaration om framtidens sysselsättningspolitik åren 2024 till 2029 skrevs i den belgiska kommunen La Hulpe undertecknades den av det belgiska ordförandeskapet på vägnar av 25 länder, undantaget Sverige och Österrike. Den borgerliga svenska regeringen hade inte ens skickat en representant till högnivåmötet.

- Vilka nya arbetsrättsliga regler vi kan vänta från EU de närmaste fem åren beror minst lika mycket på vem som blir ordförande för kommissionen, som på vad parlamentet har på sin önskelista, skriver vår arbetsrättsexpert Kerstin Ahlberg.

Europavalet kan ge bakslag för grön polititik

Klimatkrisen och den gröna omställningen har seglat upp som en stor fråga inför valet till Europaparlamentet den 9 juni. Partier på yttersta högerkanten vill ändra eller riva upp redan fattade beslut inom ramen för EU:s Green Deal och Fit for 55. Även inom den stora konservativa partigruppen EPP höjs röster för att bromsa takten i klimatomställningen.

TEMA

29.04.2024

TEXT: BENGT ROLFER OG GUNHILD WALLIN

Arbetsliv i Norden besökte EU-parlamentet i Strasbourg på den näst sista sessionen före valet och frågade de svenska ledamöterna vad som står på spel när det gäller den gröna omställningen. Ett starkt och omedelbart intryck vid dessa möten var att klimatet – det politiska alltså – har hårdnat och gått mot en tydligare polarisering.

Både socialdemokraten Heléne Fritzon och miljöpartisten Alice Bah Kuhnke inledde sina pressträffar med att tala om den stora förändring de upplever. I de stora och banbrytande klimatbeslut som EU beslutat om har parlamentets två stora grupper EPP och S&D varit överens (EPP består av konservativa och kristdemokratiska partier och S&D av socialdemokratiska partier), men nu börjar EPP börjat vackla.

Alice Bah Kuhnke i en debatt i Europaparlamentet. Hon är EU-parlamentariker för Miljöpartiet de Gröna.

- Det här är en jätteförändring. Tidigare har det funnits en röd linje för EPP mot att öppna för extremhögern. Vi har märkt detta tydligt och samlar bevis på det. Det är en "stoppa huvudet i sanden-politik". Att backa från redan otillräckliga klimatmål är att bädda för katastrof, säger Alice Bah Kuhnke.

Svängning mot höger

Både hon och Heléne Fritzon säger också att Sverige nu lyfts fram som en "förebild" på hur traditionella högerpartier samverkar med extremhögern.

Även Malin Björk från Vänsterpartiet har noterat att fältet har splittrats och att det skett en "tydlig svängning" högerut i miljöutskottet ENVI.

- Men än så länge har vi rott hem omröstningarna, säger hon.

Av de svenska ledamöterna är det ändå bara Sverigedemokraternas Charlie Weimers som öppet talar om att riva upp Fit for 55 (EU:s klimatmål), exempelvis beslutet att fasa ut bilar förbränningsmotorer fram till 2035. På hemmaplan har han fått rikligt medieutrymme för att föra fram sitt budskap, men hur allvarligt är hotet egentligen?

Johan Danielsson, Socialdemokraterna och Charlie Weimers, Sverigedemokraterna står långt ifrån varandra i miljöfrågorna som just nu dominerar debatterna i Europaparlamentet.

Beredda att samarbeta

Vid Moderaternas pressträff i Strasbourg medger Tomas Tobé och Jessica Polfjärd att det kommer att göras "konsekvensanalyser" av klimatpaketet och att EPP-gruppen är beredd att samarbeta med partier längre till höger. Samtidigt betonar partiet att de inte har för avsikt att ge upp sina klimatambitioner.

Efteråt ber jag Jessica Polfjärd, som också sitter i miljöutskottet, att utveckla partiets inställning:

- Både parlamentet och kommissionen har som ambition att ta ytterligare steg mot klimatneutralitet. Vi ser att det är nödvändigt att göra mer och vi vill vara en konstruktiv part. Det här är ett ypperligt område att samarbeta kring, vi vet att vi kan få ut mer då. Samtidigt behöver den gröna och den ekonomiska omställningen gå hand i hand och också ha en legitimitet bland medborgarna.

Hur ser du till exempel på utfasningen av förbränningsmotorer?

- Vi har inte haft några problem med att den ska fasas ut. Det är en viktig symbol om näringslivet ska gå före. Då behövs fasta och långsiktiga spelregler. Samtidigt händer det mycket nu. Det har uppstått en strid inom den tyska regeringen och det är olyckligt. Vi brukar inte gå in och ändra besked i efterhand. Jag tycker att utfasningen ska ligga kvar.

Hur ser du mer allmänt på den gröna omställningen? Är den ett hot mot jobben eller är det tvärtom där som framtidens jobb finns?

- Det är där framtidens jobb skapas. Om vi ska behålla Sveriges och Europas konkurrenskraft är det en förutsättning att vi ställer om. Vi ser också att många svenska företag vill vara med och bidra till detta.

Den breda majoritet i Europaparlamentet som står bakom klimatlagstiftningen består förutom av de stora partigrupperna EPP och S&D också av liberala Renew. Till den gruppen hör bland annat det svenska Centerpartiet vars ledamot Emma Wiesner är en hängiven förespråkare för den gröna omställningen. Hon hänvisar den färskas lägesrapporten från Europeiska miljöbyrån EEA.

- Vi lever nu i en tid när det är dyrare att fortsätta att släppa ut än att ställa om. Det ger oss fantastiska möjligheter, men det visar också hur dyrt det kommer att vara att göra ingenting. Många pratar som att vi är klara med klimatpolitiken, men då missar man de möjligheter som ligger i att stärka den ännu mer, säger hon.

Hur vill du göra det?

Emma Wiesner rabblar som ett rinnande vatten upp en rad förslag: ett rejält paket för att sätta punkt för den fossila eran, rensa EU-budgeten från fossila projekt, ta bort alla fossila subventioner, förbjuda fossil marknadsföring, sätt stopdatum för fossil energiproduktion, sätt klimatlås på EU:s budget, stärk och utvidga utsläppshandeln, inför koldioxidmärkning på produkter....

Emma Wiesner representerar Centerpartiet i Europaparlamentet. Foto: Centerpartiet.

- Brist på förslag är det sannerligen inte. Därför är det sorgligt att vi hamnat i den här berättelsen som försöker få det till att Sverige kan lägga upp fötterna för EU har redan löst alltting. Det är långt från verkligheten, säger Emma Wiesner.

Teknikoptimist

Hon är övertygad teknikoptimist och ser många möjligheter till nya jobb i och med den gröna omställningen. Men hon vill tona ner individens ansvar och efterlyser förändringar på systemnivå och styrmedel som gör alternativen mer konkurrenskraftiga.

- Folk bytte inte till glödlampor för att det var slut på stearinljus, utan för att det var smartare, snyggare, billigare och bättre. Det är så vi måste göra nu också. Om vi hittar alternativ som är snabbare, snyggare, billigare och bättre kommer folk att byta livsstil utan att de tänker på det.

Centern vill ha klimatlås

Ett konkret förslag i Centerpartiets valplattform är införandet av ett klimatlås. Vad är det?

- Vi fick kämpa länge för ett demokratilås mot länder som Ungern och Polen. Nu vill vi ha något liknande för klimatet. Om klimatpolitiken ska vara verksam måste det få konsekvenser om man inte når sina klimatmål.

Både Jessica Polfjärd och Emma Wiesner satsar på att bli omvalda till EU-parlamentet i årets val. En som hoppas göra comeback är socialdemokraten Johan Danielsson som hoppade av efter halva mandatperioden när han blev hemkallad som biträdande arbetsmarknadsminister i Magdalena Anderssons kortvariga S-regering 2021.

Varför vill du tillbaka?

- EU-parlamentet är en viktig arena för att påverka beslut, inte minst på arbetsmarknadsområdet. Det finns flera saker där som jag vill följa upp, till exempel nollvisionen för dödsolyckor i arbetslivet, säger han. (Se även annan artikel).

Även Johan Danielsson ser klimatomställningen som en ödesfråga.

- Det handlar ju om att göra planeten beboelig, men det är också viktigt för vår konkurrenskraft med gemensamma regler. Det är en grundförutsättning för att företag ska kunna investera i den utsträckning de gör i Sverige just nu och där tiotusentals nya industrijobb är på väg att växa fram.

- Drar man undan regelverket som högerpopulisterna föreslår drar man också undan mattan för alla dessa investeringar och nya arbetstillfällen. Det vore ett allvarligt hot mot svensk industri och mot tillväxt och välfärd, säger han.

Claes-Mikael Ståhl: Både pengar och solidaritet krävs för den gröna omställningen

Högerpopulister är på frammarsch i Europa och får de starkare makt i parlamentet riskerar både ambitionerna för den gröna omställningen och ett socialt och rättvist Europa tvingas tillbaka. - Vi är oroliga för ännu mer åtstramningar i framtiden, säger Claes-Mikael Ståhl, vice generalsekreterare i Europafacket, EFS.

TEMA

29.04.2024

TEKST: BENGT ROLFER OCH GUNHILD WALLIN

Det finns en risk att Europaparlamentet inte längre kommer att präglas av en progressiv och solidarisk politik. Högerkrafterna vill också bedriva åtstramningspolitik och se över stabilitets- och tillväxtpakterna.

EFS är klart för den gröna omställningen. De ser den som nödvändig för att klara klimathotet, men omställningen ses också som en stor sysselsättningsåtgärd. I omvandlingen kan nya kvalitetsjobb skapas och här har, enligt Europafacket, EU en möjlighet att gå före. För att klara den gröna omställningen krävs pengar och solidaritet. Det måste skapas strukturer för omställning så att förändringar mot ett klimatneu-

tralt Europa sker under trygghet och inte hotar vare sig arbetsplatser eller de enskildas välfärd. För att det ska bli verklighet krävs också en omfördelning av pengar, påpekar Claes-Mikael Ståhl, vice generalsekreterare i Europafacket, EFS.

Claes-Mikael Ståhl, vice generalsekreterare i Europafacket, EFS. Foto: EFS

- Det kommer att påverka EU:s budget, men också bli en stor utmaning för medlemsländerna att stödja och hjälpa de länder som har längst väg att gå i sin omställning av industrin. I Norden har vi delvis gjort omställningen, men stora delar av Europa har inte gjort det och i och med det är utmaningen men också motståndet större, vilket vi ser nu. Den stora frågan är om det nya parlamentet kommer att orka detta, säger han.

Olyckligt svenskt nej till La Hulpe- deklarationen

Ju större kliv EU tar in i det sociala området, desto starkare växer sig EU:s inflytande över ämnen som traditionellt varit helt och hållet nationella. Det väcker hopp och framtidstro hos många regeringar. Andra, som till exempel den svenska, är skeptiska till EU:s sociala pelare och vill bromsa tendenserna till överstatlighet. Ett uttryck för detta är att Sverige, tillsammans med Österrike, inte skrivit på den så kallade La Hulpe-deklarationen som togs under det belgiska ordförandeskapet i förra veckan. Den drar upp riktlinjerna för hur EU ska driva sysselsättningsfrågorna i Europa mellan 2024 och 2029 och är en frivillig överenskommelse, men skrevs under av alla andra medlemsländer.

- Det är olyckligt att Sverige, inte har skrivit under La Hulpe-deklarationen. Det är en text som ger uttryck för EU:s ambition att engagera sig också i det sociala området. Att Sverige inte vill delta i samarbetet på det sociala området är beklagligt, särskilt som vi har en lång tradition av en stark och utvecklad välfärdsmodell. Den sociala pelaren rymmer utmaningar, men är uttryck för en avsikt för ett socialt Europa. Sverige tar allt mer Storbritanniens roll, det vill säga har en vision att EU framför allt ska vara ett frihandelsarbete, säger Claes-Mikael Ståhl.

EFS-generaldirektör Esther Lynch var närvarande i La Hulpe, som är en kommun i Belgien. EFS är positivt inställt till La Hulpe-deklarationen. Foto: David Jacowbski

Sedan striden om minimilönefrågan, där en del av den sociala pelaren faktiskt blev ett tvingande direktiv och senare arbetstidsdirektivet, säger den svenska regeringen bestämt nej till att EU ska hantera frågor om lönebildning och välfärd. De ska drivas nationellt. Under ett möte i svenska EU-nämnden betonade statsminister Ulf Kristersson EU:s långsiktiga konkurrenskraft och betydelsen av färre hinder, inte fler. Tillväxt är synonymt med framgång och för att den viktiga inre marknaden med sina 450 miljoner invånare ska användas så effektivt som möjligt behöver handelshindren och reglerna bli färre. Den svenska regeringen prioriterar också att EU:s regler inte ska lägga några hinder för kärnkraftens roll i den gröna omställningen

På frågan om en växande överstatlighet, svarar Claes-Mikael Ståhl kort och koncist.

- Vad är alternativet? Kan Sverige göra en grön omställning själv? Landet är för litet och då hjälper det varken att sortera eller vidta andra åtgärder. På det sociala området krävs ett samspel mellan överstatlig och nationell kompetens, som kan ge olika utfall beroende av frågeställning.

EFS är positivt inställt till La Hulpe-deklarationen, och menar att den kommer att ge arbetstagarna trygghet och förbättrade arbets- och levnadsvillkor. EFS ser fram emot åtagandet för den sociala pelarens fullständiga genomförande och ser gärna att deklarationen ska ingå i EU:s strategiska agenda och utgöra kärnan i EU:s arbete under de kommande åren. Positivt är också tankarna att det kopplas sociala villkor, så kallad "social conditionality" för att få EU-bidrag, liksom att det ställs sociala krav på medlemsländernas offentliga upphandlingar, det vill säga när de använder EU-pengar.

- Förslaget är ett viktigt och stort steg framåt, men märkligt att det dröjt så länge. Det är ju självklart att det ska ställas krav på medlemsstaterna hur EU:s pengar används, säger Claes-Mikael Ståhl.

Ett rättvist och mer socialt Europa

EFS har inför valet till Europaparlamentet tagit fram ett manifest, där de konstaterar att det kommande valet är det viktigaste på många år. I Sverige röstar bara 40 procent av

LO-medlemmarna i EU-valet medan 80 procent av akademikerna gör det. Claes-Mikael Ståhl tror att många fler LO-arbetare skulle rösta om de visst hur mycket som sker i EU som också kommer att påverka de svenska jobben.

– Det som händer i Europa kan kännas långt borta i Norden, men det är viktigt. Vad händer på mitt jobb? Finns utbildningsmöjligheter? Hur blir vi konkurrenskraftiga? Och kan jag flytta, se världen och lära nytt, säger Claes-Mikael Ståhl.

Valet beskrivs som ett vägskepp mellan de solidariska och progressiva krafter som växte fram under pandemin och åtstramningspolitik. Europafacket uppmanar arbetstagare, studenter, pensionärer och alla européer att gå rösta till Europaparlamentet, att göra sina röster hörda för ett rättvist och mer socialt Europa. ”Social rättvisa i Europa är i kris. Under det senaste året har arbetstagare fått känna av rekordstora reallönesänkningar, medan skrupelfria arbetsgivare fortsätter att göra rekordvinster. Under tiden har EU:s institutioner hotat att återvända till åtstramningspolitik och att öppna för fortsatta avregleringar som ytterligare skulle straffa löntagarna.”

EFS har inför valet till Europaparlamentet tagit fram ett manifest. Här från lanseringen den 15 november förra året. Foto: EFS

Manifestet består av tolv krav, bland andra krav på bättre jobb och inkomster, ett stopp för osäkra jobb och en satsning på bättre arbetsvillkor, stöd till fackföreningar, kollektiva förhandlingar och social dialog, säkra arbeten, nej till åtstramningar och för en ekonomi för människor och planeten, stark industripolitik och offentlig sektor, offentliga bildag för sociala framsteg, garanti för rättvis omställning inom klimat- och digital politik.

En ny trepartöverenskommelse

I slutet av januari möttes parterna ”Val Duchesse Social Partners Summit”, som resulterade i en trepartsöverenskommelse ”för en blomstrande europeisk social dialog”. Den understryker betydelsen av dialog mellan arbetstagare och arbetsgivare och ses som en fundamental del av EU:s sociala modell.

– Den är ett sätt att väcka till liv den arbetsform som mera byggde på förhandlingar än prat och som var vanliga för tjugotrettio år sedan. Just nu går arbetet vidare med diskussioner om vad en ”European pact of social dialogue” kan innehålla, säger Claes-Mikael Ståhl.

Dialogen ska bidra till ett ökat ekonomiskt välbefinnande, förbättrade arbetsvillkor och samtidigt främja konkurrens. Dialogen behövs också för att klara av den gröna omställningen. Just nu är arbetskraftsbrist en av huvudfrågorna. Att skapa kvalitativa jobb och en arbetskraft som har de rätta kunskaperna toppar listan på det som ska göras, särskilt för små och medelstora företag. Den sociala dialogen ska förstärkas inom EU och det föreslås att en social envoyé upprättas med just det uppdraget.

BusinessEurope står inte bakom den nya sociala pelaren

Inte heller den europeiska arbetsgivarorganisationen BusinessEurope undertecknade La Hulpe-deklarationen, till skillnad från de andra arbetsgivarparterna i SGI och SMEUnited. Det är lättare att förstå, än att Sverige inte skrev under, anser Claes-Mikael Ståhl.

– Vår uppfattning är att BusinessEurope primärt ser EU-samarbetet som en frihandelsunion och att de vill styra bort från de senaste årens mer socialt orienterade EU, till ett mera konkurrensinriktat.

Även BusinessEurope har en svensk i den högsta ledningen. Han heter Fredrik Persson och är sedan 2022 ordförande i organisationen. Han var tidigare ordförande i Svenskt näringsliv.

Arbetsliv i Norden har upprepade gånger sökt Fredrik Persson för att höra hans syn på utvecklingen på Europas arbetsmarknad och arbetsmarknadens parter roll i EU:s lagstiftning.

ningsarbete. Fredrik Persson har avböjt att bli intervjuad. Vi får därför nöja oss med följande citat från kommissionens pressrelease efter det sociala toppmötet den 20 mars.

- För att säkerställa att minskningen av koldioxidutsläpp inte leder till en avindustrialisering måste en europeisk industriöverenskommelse (European Industrial Deal) utvecklas med skräddarsydda åtgärder för att stödja omställningen i små och medelstora företag, säger Fredrik Persson.

EU:s arbetsrätt efter parlamentsvalet

Vilka nya arbetsrättsliga regler vi kan vänta från EU de närmaste fem åren beror minst lika mycket på vem som blir ordförande för kommissionen, som på vad parlamentet har på sin önskelista.

TEMA

29.04.2024

TEXT: KERSTIN AHLBERG, EU & ARBETSRÄTT

Två saker som kommer att stå på dagordningen känner vi redan till: Stärkt inflytande för de europeiska företagsråden och regler om bättre arbetsvillkor för lärlingar. Sannolikt kommer också ett förslag till direktiv om rätt att inte vara uppkopplad.

Parlamentet må ha sina önskelistor och de brukar vara långa (se Gunhild Wallin och Bengt Rolfers artiklar i detta nummer) men det är bara Europeiska kommissionen som kan sätta igång ett lagstiftningsförfarande. Den har ingen skyldighet att lägga fram lagförslag bara för att parlamentet vill det.

Därför har det betydelse vem som kommer att vara ordförande för kommissionen från och med i höst. Varje ordförande har sina egna prioriteringar. Vissa av dem tycks också vara mer beredda att lyssna på parlamentet än andra. Kommissionens nuvarande ordförande Ursula von der Leyen har rykte om sig att höra till dem.

Ett par förslag till nya regler har dock redan överlämnats till parlamentet av den sittande kommissionen. Ett handlar om ändringar i direktivet om europeiska företagsråd som ger arbetstagare i multinationella företag rätt till information och samråd i gränsöverskridande frågor. Det andra är förslag till ett helt nytt direktiv om bättre arbetsvillkor för lärlingar. Syftet med det är att förhindra att personer som arbetar som vanliga anställda kallas lärlingar för att arbetsgivaren inte ska behöva ge dem samma anställningsvillkor. Inget av dessa förslag kommer att hinna behandlas av det nuvarande parlamentet.

Det var också Ursula von der Leyens kommission som antog EU:s arbetsmiljöstrategi för 2021 – 2027. Vissa av planerna där är starkt försenade och torde ligga högt på listan över åtgärder på den nya mandatperioden om hon blir omvald. Det gäller bland annat uppdateringen såväl av det så kallade ramdirektivet om hälsa och säkerhet i arbetet från 1989 som bildskärmsdirektivet från 1990. Dessa ska moderniseras med anledning av digitaliseringen ”senast 2023”.

En annan punkt på arbetsmiljöstrategin där man kan vänta ett förslag gäller regler om arbetstagares rätt att inte vara ständigt uppkopplade. Här hänvisar kommissionen uttryckligen till önskemål från parlamentet. Att de här reglerna har blivit försenade beror på att arbetsmarknadens parter åtog sig att förhandla fram ett europeiskt avtal som sedan skulle bli ett EU-direktiv – men misslyckades med det. Avtalet godtogs inte av alla arbetsgivarorganisationer och frågan hamnade åter hos kommissionen som får ta fram ett lagförslag den vanliga vägen.

Europeiska kommissionen har alltså en viktig roll i detta. Å andra sidan är den förstas i sin tur beroende av styrkeförhållanden mellan olika partigrupper i parlamentet och rådande politiska majoriteter i medlemsländerna. Den måste ha någon känsla för vilka förslag som det över huvud taget är lönt att lägga fram.

Om Ursula von der Leyen blir omvald lär hon fortsätta att ta fram förslag för att förverkliga EU:s sociala pelare som många arbetsgivare och politiker på högerskalan (inte minst i Sverige) starkt motsätter sig. Det återstår att se om talet om ”hot” mot arbetsmarknadsmodellerna i Sverige och Danmark tar fart igen efter sommaren. Lärlingars arbetsvillkor hör i varje fall till det som ofta regleras i kollektivavtal, vilket typiskt sett brukar ge anledning till försvarsreaktioner i de nordiska länderna.

EU:s arbetsmiljöregler ger sällan anledning till samma diskussion. Förklaringen är att skyddet för hälsa och säkerhet i arbetet regleras i lag även här. Därför går EU:s arbetsmiljöregler inte in på arbetsmarknadsparternas område.

Kraftsamling för genomförande av ett starkt socialt Europa

Den 16 april togs en ny deklaration om framtidens sysselsättningspolitik åren 2024 till 2029 i belgiska La Hulpe. Den kallas också för La Hulpe-deklarationen och undertecknades av det belgiska ordförandeskapet på vägnar av 25 länder, undantaget Sverige och Österrike. - Deklarationen ger hopp, säger Nikolaj Villumsen, europaparlamentariker för danska "Enhedslisten".

TEMA

29.04.2024

TEKST: BENGT ROLFER OCH GUNHILD WALLIN

– Deklarationen visar vägen för arbetsmarknaden och socialpolitiken under de kommande fem åren. Den ger hopp genom klara regler för en rättvis arbetsmarknad och gör upp med social dumping, dåliga arbetsvillkor och låga löner, säger Nikolaj Villumsen, europaparlamentariker för danska "Enhedslisten", som tillhör vänstergruppen i EU-parlamentet.

Nikolaj Villumsen är glad över att EU:s sysselsättningspolitik för de kommande fem åren nu har kommit så långt. Foto: The Left

Nikolaj Villumsen sitter i sysselsättningsutskottet och är en av dem som förhandlat kring La Hulpe-deklarationen. Han var också med på högnivåkonferensen som en del av EU-parlamentets officiella delegation. Nikolaj Villumsen valdes in i Europaparlamentet 2019, men kandiderar inte till nästa mandatperiod på grund av den rotationsprincip som finns i partiet. Dagen efter högnivåkonferensen är han glad över att EU:s sysselsättningspolitik för de kommande fem åren nu har kommit så långt.

– Det sociala toppmötet vill sätta en annan dagordning för Europa än det konkurrenstänkande som dominerar nu. Det handlar om att skapa trygga jobb och att det finns skydd på arbetsmarknaden. Jag hade gärna sett ett ännu ambitiösare program, men de konservativa regeringarna i medlemsländerna stoppar det, säger Nikolaj Villumsen.

Nästan alla var i La Hulpe

Han återvänder till högnivåmötet i La Hulpe och konstaterar att ”nästan alla var där”. EU:s ordförande Ursula von der Leyen, medlemsländernas ministrar, EU-parlamentariker, kommissionärer, ordförande för Europafacket och arbetsgivarrepresentanter för BusinessEurope och SME-United.

”Alla” var i belgiska La Hulpe och diskuterade framtidens sysselsättningspolitik. Foto: Nicolas Lobet

Men den svenska regeringen, som redan från början motsatt sig deklarationen, var inte på plats och heller inte någon representant för den danska regeringen. Visserligen ingår Danmark bland de 25 länder som skrivit på, men Nikolaj Villumsen tycker det är helt obegripligt att Danmark inte valde att sända en representant. Han ger också en känga till den svenska regeringen, som varken var där eller som skrivit på.

– Arbetsgivarna och svenska regeringen vill ha färre lagar och mer konkurrens, men marknaden har inte levererat social trygghet och rättvisa spelregler på arbetsmarknaden och därför behöver vi ett socialt EU. Nu finns en global konkurrens om grön industripolitik – så var ska de gröna arbetsplat-

serna vara? I Kina, USA eller inom EU? Genom rättvis social omställning kan vi få den här, säger Nikolaj Villumsen.

Han oroar sig för att yttersta högern ska få majoritet i valet till EU-parlamentet. Redan nu har den liberalkonservativa EPP-gruppen börjar backa på klimatmålen och samarbetar allt oftare med partier högerut.

– En högermajoritet i parlamentet skulle vara en katastrof för klimatet och den gröna omställningen, säger Nikolaj Villumsen.

Svensk skepticism till EU-makt på sociala området

Men varför väljer den svenska regeringen som ett av två medlemsländer att inte skriva på La Hulpe-deklarationen för kommande femårsperiod?

”Vi ville inte riskera att upprepa det misstag som gjordes 2017 med ett socialt toppmöte som Sverige sen fick begränsa konsekvenserna av, sa statsminister Ulf Kristersson den 16 april i riksdagens EU-nämnd och betonade att frågor som rör lönebildning och välfärdspolitik ska vara nationella.

Den nuvarande svenska regeringen är kritisk till tidigare statsminister Stefan Löven som 2017 arrangerade det sociala toppmötet i Göteborg. Det ledde fram till den sociala pelaren där ett av EU:s direktiv så småningom blev den omstridda lagstiftningen om minimilönefrågan. Framför allt Danmark och Sverige protesterade häftigt med motiveringen att detta var en fråga för parterna på arbetsmarknaden, inte EU. Minimilönedirektivet sågs som ett direkt hot mot den svenska modellen och samma kritik anfördes från Danmark. Enigheten och motståndet hos arbetsmarknadens parter och regeringarna i bägge länderna var stora. På senare tid har också arbetstidsdirektivet varit i blåsväder i Sverige, framför allt hos jourpersonal som anser att de genom direktivet tvingats till nya och sämre scheman.

Viljan att ekonomi och social trygghet ska gå hand i hand

La Hulpe-deklarationen är en frivillig överenskommelse om en handlingsplan för sysselsättningen i Europa de kommande fem åren. ”Den ska tjäna som vår kompass för att

skapa en rättvis omvandling och garantera att ingen hamnar utanför”, skriver man i La Hulpe-deklarationen och hänvisar till de stora förändringar som står för dörren med grön omställning och AI.

- Vår union måste leverera både för människor och företagande, sa Ursula von der Leyen, ordförande för Europeiska kommissionen. Foto: Nicolas Lobet

Ursula von der Leyen, ordförande för Europeiska kommissionen, poängterade i sitt tal betydelsen av att Europa både är starkt ekonomiskt och socialt och motiverade det med exempel från de dramatiska kriserna under den pågående mandatperioden. Både EU och världen drabbades av pandemin. Knappt hade världen öppnat upp efter nedstängningen, så invaderade Ryssland i Ukraina med påföljande energikris. Dessa kriser av historiska proportioner kunde ha lett till en dramatiskt social nöd, säger Ursula von der Leyen.

– Men det gjorde de inte. Det var för att det europeiska folket hade motståndskraft, men också för att vi kunde sätta in rätt åtgärder vid rätt tillfälle.

Efter nedstängningen under pandemin, siade många om att den skulle följas av massarbetslöshet. Men utvecklingen blev en annan.

– Idag har vi mer än 75 procent i arbete inom EU, vilket är nära målet med 78 procents sysselsättning 2030. Och hur är det möjligt? För att vi har byggt en sund ekonomi, med ett socialt hjärta. Vår union måste leverera både för människor och företagande, sa Ursula von der Leyen i sitt tal.

Den sociala pelaren är ett monument för stora förändringar

När den sociala pelaren antogs i Göteborg 2017, ett möte initierat av socialdemokratiska statsministern Stefan Löfven, möttes den med vad som kanske bäst kan beskrivas som en överseende välvilja. ”A very nice declaration”, var en vanlig kommentar, inte minst bland forskare, berättar Sven Schreurs, forskare på ”Europeiska University Institute” i Florens. Han är inne på sista året på sin doktorsavhandling i statskunskap med fokus på hur EU har utvecklat sin socialpolitik de senaste tre decennier. Tillsammans med David Bokhorst, även han forskare vid samma institut i Flo-

rens, har han skrivit analysen ”Europé’s Social Revival: From Gothenburg to next Generation EU”, ett uppdrag för Sieps, the Swedish Institute for European Policy Studies.

– Förändringarna kopplade till den sociala pelaren har varit långsamma, men nu är pelaren för sociala rättigheter ett monument för stora förändringar. Många länder ser den som en användbar guide för att arbeta med social- och arbetsmarknadsfrågor, säger Sven Schreurs.

Sven Schreurs är forskare på ”Europeiska University Institute” i Florens. Foto: Privat

Deklarationen efter Göteborgskonferensen har kritiserats för att den packade in gammalt material i ny förpackning.

– Mycket låg redan i pipeline. Efter den ekonomiska krisen på 90-talet och runt sekelskiftet växte det fram både en social och ekonomisk agenda som togs i Lissabonfördraget, men mötet i Göteborg lade till något nytt och gav det sociala arbetet politiskt stöd. Sverige och Danmark har varit skeptiska efter minimilönedirektivet, men Danmark börjar bli mer aktiva efter plattformsdirektivet som visade att EU kan betyda något när det kommer till ”nya” sociala teman, säger Sven Schreurs.

När han och kollegan David Bokhorst summerar de senaste sju åren är deras slutsats att den sociala pelaren har konsoliderats och att den är här för att stanna. Dock finns en osäkerhet i vad som händer efter valet till Europaparlamentet beroende på valresultat. Idag finns ett stort stöd för den sociala agendan i de flesta medlemsländer och hos arbetsmarknadens parter förutom arbetsgivarorganisationen BusinessEurope. Däremot finns en skepsis hos de flesta ytterhögerpartierna som inte vill ha direktiv om sociala frågor på EU-nivå, men också där finns undantag som till exempel Italien.

Den svenska regeringen har varit tydlig i sitt nej. Däremot hoppas det belgiska ordförandeskapet att de ska kunna övertala Österrike att skriva på innan det formella antagandet i juni.

Lång lista av nya EU-förslag för arbetslivet

Europaparlamentet har arbetat fram en diger önskelista för arbetsmarknadsområdet. Socialdemokratiska toppkandidaten Johan Danielsson anser att parlamentets önskelista innehåller rimliga krav. - Norden har mycket att vinna på att arbets- och levnadsvillkor i resten av Europa förbättras, säger Danielsson.

TEMA

29.04.2024

TEXT: BENGT ROLFER OG GUNHILD WALLIN

Hur mycket ska EU bestämma när det gäller regler på arbetsmarknaden? Alla har i färskt minne striden om minimilönedirektivet där EU-parlamentet gick hand i hand med fackföreningar i Europa för få till en lagstiftning. Nordiska politiker, fack och arbetsgivare försökte gemensamt försvara den nordiska modellen med kollektivavtal, men förlorade den striden.

Så vad kan man vänta sig under den kommande mandatperioden? Helt klart är att Europaparlamentet har arbetat fram en diger önskelista för arbetsmarknadsområdet. Vi stämde av läget med moderaten Jessica Polfjärd som sitter i sysselsättningsutskottet EMPL och den socialdemokratiska toppkandidaten Johan Danielsson, före detta biträdande arbetsmarknadsminister.

Under pandemin införde EU ett tillfälligt stöd för att minska risken för arbetslöshet (SURE). Nu höjs röster inom parlamentet för att ha en sådan permanent lösning, en slags europeisk a-kassa. Andra förslag gäller starkare muskler till europeiska arbetsmyndigheten (ELA), pengar till betald kompetensutveckling, sociala krav vid offentlig upphandling, "social conditionality" - alltså sociala villkor - för att få del av EU:s fonder med mera med mera.

Moderaten Jessica Polfjärd tycker att mycket i den sociala dialogen ska vara nationell kompetens. Foto: Sara Johannessén/Norden.org

- Det där är en lite väl lång lista tycker vi, säger Jessica Polfjärd. Men här finns ju också en väldigt svensk position. Minimilönerna var väl en av få gånger när alla svenska ledamöter tyckte samma sak. Vi var visserligen för SURE som ett sätt att inte kasta ut människor i arbetslöshet under pandemin. Men det var en exceptionell tid.

Diger önskelista

Johan Danielsson anser att parlamentets digra önskelista i grunden innehåller rimliga krav.

- Jag tycker till exempel att det är bra att villkora våra gemensamma skattepengar med att man följer lagar och avtal på arbetsmarknaden (förslaget om "social conditionality"). Det vore också bra om ELA fick mer resurser så att svenska myndigheter kunde få hjälp att jaga oseriösa arbetsgivare efter att de lämnat landet.

Högt på Johan Danielssons "att-göra-lista" i EU-parlamentet är att få bukt med arbetslivskriminaliteten. Foto: Socialdemokraterna

Samtidigt betonar Johan Danielsson vikten av att förslagen från EU ska vara förenliga med den svenska arbetsmarknadsmodellen. Han har en idé om hur den frågan ska lösas och den kommer han att driva om han blir invald.

- Det handlar om att göra den typen av lagstiftning dispositiv, alltså att vi ges möjlighet att anpassa den till våra nationella branschavtal. Det bästa vore om man kunde få fram en lösning som sedan kan tillämpas generellt, annars måste man lösa det från fall till fall, säger han.

"S bär skulden"

Jessica Polfjärd anser att de svenska Socialdemokraterna delvis bär skulden till problemen med lagstiftning på EU-nivå vs nationella kollektivavtal, inte minst sedan förre statsministern Stefan Löfven var pådrivande i att införa den sociala pelaren i EU. Men Johan Danielsson slår ifrån sig:

- Nej, nej, de borgerliga har fått pippi på den historieskrivningen. Det är inte den sociala pelaren som är problemet. Grundansatsen där är att samhället måste bli mer jämlikt för att ha en stabil demokratisk och ekonomisk utveckling, säger han.

- Även vi i Norden har mycket att vinna på att arbets- och levnadsvillkor i resten av Europa förbättras. Den arbetskraft som kommer till Sverige och utnyttjas kommer inte för att bo i arbetsgivarens garage för att det är roligt utan för han har en ännu svagare ställning och utnyttjas i hemlandet. Så vi har mycket att vinna på att de får det bättre. Därför måste vi också hitta ett sätt att göra EU-lagstiftningen förenlig med vår arbetsmarknadsmodell.

Arbetslivskriminalitet

Att få bukt med arbetslivskriminaliteten är för övrigt en fråga som ligger högt på Johan Danielssons "att-göra-lista" i EU-parlamentet.

- Den organiserade brottsligheten inom arbetslivet är nu ett problem av sådan omfattning att det är samhällshotande. Jag vill se en europeisk strategi för att komma åt detta. Det kan handla om att förbjuda långa leverantörskedjor, tydligare upphandlingsregler, mer kännbara straff, att förbjuda vissa avarter av utstationering, säger han.

Sociala dialogen

Nyligen utlovade EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen att införa en särskild envoyé eller sändebud i kommissionen för att främja den sociala dialogen mellan arbetsmarknadens parter.

- Positivt, tycker Johan Danielsson. Förhoppningsvis kan det vara ett stöd för att utveckla förhandlingsmodellen och stärka de fackliga rättigheterna i många länder.

Jessica Polfjärd är inte lika positiv:

- Det här är inte frågor som vi tycker ska vara på EU-nivå i samma utsträckning som andra tycker. Vi vill hellre fokusera på andra frågor i EU-samarbetet. Vi tycker att mycket i den sociala dialogen ska vara nationell kompetens och ser inget mervärde i att kommissionen ska ha detta som ett uttalat ansvarsområde, säger hon.

EØS-rapport setter fart i norsk EU-debatt

Det er 30 år siden at det norsk folk sa nei til EU-medlemskap. Det er like mange år siden at Norge fikk EØS-avtalen. En ny rapport om Norge og EØS gir nytt liv i debatten om norsk EU-medlemskap.

TEMA

29.04.2024

TEKST: LINE SCHEISTRØEN, FOTO: BJÖRN LINDAHL

– EØS-avtalen har tjent Norge godt i 30 år, sa utenriksminister Espen Barth Eide (Ap) da han mottok den nye EØS-utredning fra utvalgsleder Line Eldring.

Enkelt sagt gir EØS-avtalen Norge, Island og Liechtenstein tilgang til EUs indre marked, samtidig som den forutsetter at landene godtar EUs lover og regler på områder som avtalen omfatter.

Nordisk skepsis til EU-reguleringer av arbeidslivet

EØS-utvalgets mandat har vært å vurdere erfaringene fra EØS-avtalen og andre avtaler Norge har med EU de siste ti årene. Utvalget har også sett på erfaringene Storbritannia, Sveits og Canada har hatt med sine samarbeidsformer til EU.

Utenriksminister Espen Barth Eide mottar EØS-rapporten av utvalgsleder Line Eldring.

Line Eldring som er avdelingsleder i Fellesforbundet har vært utvalgsleder. Hun var i mange år forsker på Fafo med blant annet europeisk arbeidsliv som spesialfelt.

Og utvalget vier et av rapportens kapitler til arbeidsliv. Her påpeker utvalget at EU i større grad har begynt å regulere spørsmål som i Norden tradisjonelt har vært overlatt til arbeidslivets parter.

Utvalget mener dette har vært en økende utfordring de siste ti årene. De viser til at de nordiske EU-landene, spesielt Danmark og Sverige, generelt har vært kritiske til reguleringer fra EU som griper inn i den nordiske modellen.

– Skepsisen er utbredt, selv om innholdet i reglene isolert sett innebærer en styrking av arbeidstakernes rettigheter, og derfor ikke oppfattes som kontroversiell i seg selv. Illustrerende eksempler er det nye direktivet om likelønn og ikke minst direktivet om minstelønn, heter det i rapporten.

Møtet med EØS-rett

Utvalget mener det er liten tvil om at møtet mellom nasjonal rett og EØS-rett har skapt utfordringer på arbeidslivsområdet, og kan komme til å gjøre det framover.

Utvalget tar for seg noen av de mest sentrale reguleringene og sakene fra de siste tolv årene, med spesielt blikk på områder hvor det har oppstått tvil og konflikt om det nasjonale handlingsrommet for arbeidslivsregulering.

Blant saker utvalget går mer i dybden på er:

- Allmenngjøring av tariffavtaler.
- Krav til lønns- og arbeidsvilkår i offentlige anskaffelser.
- Endringer i regelverket for inn- og utleie fra bemanningsforetak.
- Regulering av transportbransjen.

Saker som skaper strid

Utvalget påpeker at enkelte EØS-relaterte saker skaper stor splid på arbeidslivsområdet. Et aktuelt eksempel er de nylige innstrammingene i arbeidsmiljøloven på adgangen til innleie fra bemanningsforetak, omtalt i Arbeidsliv i Norden i mai i fjor.

Utenriksminister Espen Barth Eide mener at EØS-avtalen har tjent Norge godt.

Lovendringene, som er politisk omstridte, ble vedtatt av Stortinget i desember 2022. Flere bemanningsforetak sendte inn klager til ESA, som i januar 2023 startet en undersøkelse av om de nye reglene er i strid med vikarbyrådirektivet og tjenestefriheten innen EØS-området. ESA fulgte høsten 2023 opp med et formelt åpningsbrev, som er det første steget i en traktatbruddsak.

– Saken demonstrerer utfordringene som oppstår når EØS-retten setter spørsmålsteget ved et politisk vedtak som i dette tilfellet regnes som svært viktig av noen av partene i arbeidslivet og politikken, men som er sterkt uønsket av andre, heter det i rapporten fra utvalget.

Nei til EU: - Virkelighetsfjern

Ikke uventet har EØS-rapporten både satt fart i debatten om norsk tilknytning til EØS-avtalen og i diskusjonen om norsk EU-medlemskap.

Nei til EU-leder Einar Frogner karakteriserte EØS-rapporten fra Eldring-utvalget som virkelighetsfjern.

Einar Frogner er leder i Nei til EU. Han har stått foran Stortinget flere ganger og snakket om EØS og EU-motstand. Foto: Nei til EU

Frogner mener utvalgsrapporten ikke svarer på de viktige spørsmålene i EØS-debatten:

– Hvordan EØS-avtalen har ført til dramatiske endringer både i norsk arbeidsliv og kraftmarked er noe den ferske utredningen bare overfladisk behandler. Utredningen tar ikke på alvor for eksempel den usikkerheten som mange bedrifter merker på kroppen med de historisk høye strømprisene, sier Nei til EU-leder Einar Frogner til eget nettsted og flere medier.

Lederen av utenrikskomiteen, Høyres Ine Eriksen Søreide, er av en helt annen oppfatning.

– Dette er en nokså brutal realitetsorientering for nei-siden. Utvalget slår klart fast at ideen om et alternativ til EØS-avtalen som ikke er fullt EU-medlemskap, er lagt helt død, sier Eriksen Søreide til NRK. Hun hadde ønsket at utvalget også hadde hatt mandat til å utrede et fullt EU-medlemskap for Norge.

Venstre: Ja til EU-medlemskap

Guri Melby, leder i Venstre, mener at EØS-utvalgets rapport viser at det er på høy tid med en ny utredning om EU-medlemskap.

- Enten kan vi fortsette med en stadig flere særavtaler som velgere og politikere fra andre land til enhver tid utvikler for oss. Eller så kan vi gå inn for et fullverdig norsk EU-medlemskap, hvor nordmenn faktisk får påvirke EUs politikk som vi uansett ender opp med å akseptere, sier Melby i en uttalelse på Venstres nettsted.

Guri Melby er leder i Venstre. Hun er klar for å ta Norge med inn i EU. Foto: Arild Danielsen/Venstre

Også Miljøpartiet De Grønne mener Norge må komme i gang med medlemsforhandlinger med EU. Begge partiene mener at Senterpartiet nå må legge vekk ideen om at det finnes et reelt alternativ til EØS-avtalen.

Utvalget: EØS-avtalen er best

Senterpartiet ønsker en annen handelsavtale med EU. Sveits, Storbritannia og Canada har en annen tilknytning til EU enn EØS-avtalen eller fullt EU-medlemskap. EØS-utvalget har sett nærmere på hvordan disse avtalene fungerer.

Ifølge utvalget viser gjennomgangen at EUs avtaler med de tre landene dekker færre områder og i mindre grad sikrer markedsadgang enn det EØS-avtalen gjør.

- EØS gir et bredere, dypere og mer forutsigbart samarbeid, understreker utvalgetsleder Line Eldring (bildet) under presentasjonen.

LO: Ingen alternativer til EØS

I flere LO-forbundet, inkludert Fellesforbundet som EØS-utvalgets leder jobber i, går diskusjonene om EØS-avtalen egentlig er en god avtale for Norge.

Men fortsatt omfavner LO sentralt EØS-avtalen.

- Det finnes ikke noen realistiske alternativer som sikrer norske interesser på en bedre eller mer forutsigbar måte, sier LO-nestleder Steinar Krogstad i en uttalelse fra LO.

LOs nestleder forventer at myndighetene følger opp utvalgets tilrådninger om å bekjempe arbeidslivskriminalitet og sosial dumping med kraftfulle virkemidler.

- Regjeringen har levert mye bra, men det er handlingsrom for å gjøre enda mer, også innenfor EØS-avtalen, sier Krogstad.

NHO: Må gjøre noe med etterslepet

EØS-utvalget påpeker at det over tid har bygget seg opp et betydelig etterslep av EU-regelverk som ikke enda har blitt implementert i Norge.

Ole Erik Almlid er administrerende direktør i NHO. Foto: Moment Studio

Arbeidsgiverorganisasjonen NHO griper fatt i dette når de kommenterer rapporten:

→ Sen innlemmelse svekker norske bedrifters konkurransekraft i møte med konkurranse fra europeiske bedrifter, samtidig som det skaper en rekke praktiske utfordringer, sier Ole Erik Almlid, administrerende direktør i NHO.

Almlid mener at utredningen viser hvordan utviklingstrekkene de siste årene har økt prisen for norsk utenforskap.

Sprikende målinger

Og hva mener så folk flest? En meningsmåling gjort på oppdrag fra NHO viser at seks av ti nordmenn mener at Norge fortsatt bør delta i EØS-samarbeidet. Resultatene ble presentert samme dag som EØS-rapporten ble lagt frem.

Men bare noen dager senere presenterte avisene Klassekampen og Nationen en meningsmåling som fortalte at EØS-avtalen taper oppslutning, samtidig som at flere stiller seg positive til fullt EU-medlemskap.

Målingen viser at 48 prosent ville stemt nei til EU, en nedgang fra 54 prosent for tre år siden. Nesten 32 prosent ville stemt ja, mens 21 prosent svarer vet ikke.

EU og Norden skal forebygge energifattigdom

Nye EU-krav forpligter de nordiske lande til at sikre, at højere energikriser ikke skaber øget fattigdom. En ny rapport anbefaler nordisk samarbejde om opgaven, og en dansk EP-parlamentariker kalder energifattigdom for "uholdbar".

TEMA

29.04.2024

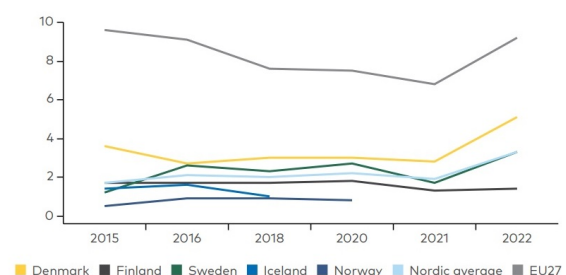
TEKST: MARIE PREISLER, FOTO: WILLIAM VEST-LILLESØE

Når næste energikrise rammer, skal Norden være bedre rustet til at hjælpe udsatte grupper af borgere, så ingen skal fryse i deres eget hjem eller komme i alvorlig økonomisk nød, fordi deres udgift til varme stiger voldsomt.

Det er konsekvensen af EU's regler på energiområdet, og de nordiske lande har meget arbejde foran sig for at kunne leve op til de nye EU-krav, viser en ny nordisk rapport, "Energy poverty in the Nordic countries".

"Energifattigdom er et globalt problem, som Norden indtil nu ikke beskæftiget sig ret meget med", fastslår rapporten.

Andel af enkeltpersoner, der ikke er i stand til at holde hjemmet tilstrækkeligt varmt efter økonomisk aktivitetsstatus.

Kilde: Rapporten "Energy poverty in the Nordic countries"

Men det skal der laves om på nu. Et EU-direktiv om energieffektivitet forpligter landene til at indføre energibesparelser i blandt andet boliger, og som del af direktivet er det også et krav, at medlemslandene etablerer systemer, der sikrer økonomisk støtte til de borgere, som er i energifattigdom.

Energieffektivisering kommer nemlig især de borgere til gode, som har råd til at foretage de investeringer, som gør eksempelvis boligens energiforbrug mindre og dermed husstandens energiregning lavere. Mens økonomisk sårbare grupper ikke har samme adgang til de og mere energirigtige teknologier, og derfor stiger deres udgifter og dermed også den økonomiske ulighed.

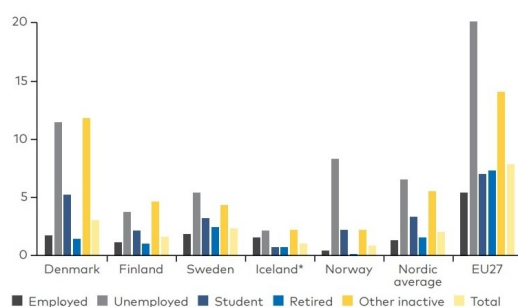
Den ulighed forpligter EU-direktivet medlemslandene til at begrænse. Blandt andet ved at forpligte landene til at indføre indikatorer som sikrer, at energifattige borgere identificeres, og en del af de penge, som landene sparer ved at energieffektivisere skal gå til borgere i energifattigdom – eksempelvis når der opstår en energikrise.

Fejludbetalinger

Indikatorerne skal sikre, at støtten gives til de grupper, som har størst behov, og sådan gik det ikke i alle tilfælde under den seneste energikrise i 2022, viser rapporten, som er finansieret af Nordisk Ministerråd og udarbejdet af Nordic Energy Research.

Den bygger på grundig analyse af, hvordan de nordiske lande forsøgte at afbøde konsekvenserne for de mest sårbare borgere i forbindelse med den energikrise og drastisk øgede priser på blandt andet opvarmning af boliger, som blev en realitet, da Rusland invaderede Ukraine.

Andel af enkeltpersoner, der ikke er i stand til at holde hjemmet tilstrækkeligt varmt efter økonomisk aktivitetsstatus.

Kilde: Rapporten "Energy poverty in the Nordic countries"

I Danmark var blev det blandt andet politisk besluttet at udbetale en såkaldt "varmecheck" (heating cheque) til økonomisk sårbare borgere – et tilskud til at betale den ekstraordinært høje varmeregning som følge af krigen. Men modtagerne af varmechecken blev identificeret ud fra ikke opdaterede data, så der var også ikke-sårbare grupper, som fik udbetalt varmechecken.

Brug for definition

Der har i Danmark heller ikke været udført en evaluering af de igangsatte støtte-ordninger, så det vides ikke, om og hvordan de hjalp sårbare grupper under energikrisen, konstaterer rapporten, der anbefaler at landene er grundige med at definere energifattigdom i en nordisk kontekst:

"Det er derfor afgørende at identificere formålet med en definition på, hvornår man er i energifattigdom og hvordan den sårbarhed spiller sammen med andre sårbarheder, så der kan skabes de rette støtteordninger og kommunikationsstrategier," skriver rapporten.

Rapporten giver også den anbefaling, at hver af de nordiske lande tager relevante nationale beslutninger, da landenes støttesystemer er forskellige, men rapporten anbefaler samtidig, at der etableres et nordisk samarbejde om at udvikle et sæt af nordiske indikatorer, der kan bruges til at identificere borgere i energifattigdom. De nordiske landes velfærdssystemer adskiller sig fra resten af EU, og EU's indikatorer er derfor ikke optimale, fastslår rapporten

Nordisk vision og EU-dagsorden

At sikre rimelige energipriser og forbygge energifattigdom er nødvendigt for, at Norden kan realisere sin vision om at blive verdens mest bæredygtige, fastslår rapporten videre:

"I Norden er det vigtigt at adressere og reducere energifattigdom for at gøre den grønne omstilling mere inkluderende og socialt bæredygtig. Det vil øge offentlig accept og støtte for de politiske forandringer, der er nødvendige for at sikre den grønne omstilling."

Energifattigdommen er også på dagsordenen i den aktuelle valgkamp op til valget til Europa Parlamentet.

Den danske europaparlamentariker Kira Marie Peter-Hansen (billedet), som genopstiller til parlamentet, vil arbejde for at reducere at ændre på, at 11 procent af EU's befolkning er berørt af energifattigdom. Og en af løsningerne er energieffektivisering, vurderer hun:- Det er en uholdbar situation, at så mange er ramt af energifattigdom og derfor er energirenovering af EU's bygninger afgørende. Vi bruger millioner hver måned på energi, som går til spilde, fordi 7 ud af 10 bygninger i Europa er energi-ineffektive, siger hun.

Hun er medlem af det danske parti SF og næstformand for gruppen Greens/EFA i Europa Parlamentet, og ser energieffektivitet er en del af kernen af EU's energipolitik.

- Den billigste, grønneste og sikreste energi er den energi, vi ikke bruger. Og vores klode og klima kan ikke holde til vores fortsat stigende efterspørgsel.

Estland välkomnar Sverige og Finland i Nato-familjen

Ett år efter Finlands Natoanslutning är nu också Sverige med i Nato-familjen. Därmed förenas man med Norge, Island och Danmark, som varit med från början år 1949.

TEMA

29.04.2024

TEKST: BENGT ÖSTLING, FOTO: JÜRGEN RANDMA

Säkerhetspolitiken är nu ett ledande samtalsämne i nordiskt samarbete. Det finns knappast en nordisk talare som inte har påpekat att den nordiska familjen nu är samlad i en och samma försvarsallians. Så också vid Nordiska rådets temasesion på Färöarna i april, där temat var de nordiska ländernas stärkta säkerhetspolitiska samarbete i Nordatlanten och Arktis.

I de tre baltiska länderna Estland, Lettland och Litauen hoppas man att samarbetet över Östersjön inte ska bli bortglömt.

Estland välkomnar resten av Norden

När den estniska premiärministern Kaja Kallas nyligen mötte en grupp finländska journalister gladdes hon över att Estland

den här gången kan vara storebror i förhållande till Sverige och Finland.

Kaja Kallas, den estniska statsministern, i möte med en grupp finländska journalister. Foto: Jürgen Randma

Nu kan den estniska statsministern välkomna de nya medlemsländerna. Estland har redan varit Natomedlem i tjugio år och kan rentav vara till nytta för Finland och Sverige, påpekar hon.

Det är också ett slags tack för senast. De nordiska länderna gjorde stora satsningar i de baltiska länderna som återtog sin självständighet från Sovjetunionen i början av 1990-talet. Då grundades de nordiska informationskontoren i Baltikum, med stora satsningar på bland annat arbetsmarknad, miljöfrågor och socialpolitik.

Estland inte längre isolerad Natohalvö

Natos tyngdpunkt förflyttas längre norrut, vilket premiärminister Kaja Kallas välkomnar. Hon beskriver att Estland tidigare har varit en isolerad Nato-halvö i norr, med Ryssland som närmaste, hotfulla granne.

Från estnisk sida påpekas att man har andra erfarenheter än Norden av Ryssland. Estland förlorade sin frihet, självständighet och en femtedel av sin befolkning under den sovjetiska ockupationen. Därför betonar Kallas att varje centimeter av Estland måste försvaras av hela försvarsalliansen, från första början vid ett eventuellt angrepp.

I Estlands försvarsstrategi ingår gemensamma Nato-övningar mot angrepp. Erfarenheterna från Rysslands krig i Ukraina - premiärminister Kallas nämner uttryckligen Butjamassakern - gör att man inte vill låta fienden slå sig ner på den estniska sidan av gränsen ens för ett ögonblick. Då finns inget kvar.

“Estland inte hjälplöst”

Kallas gillar inte påståendet att Estland nu skulle behöva och få mer hjälp av den nya Nato-medlemmen Finlands starka värnpliktsarmé.

- Vi är inte hjälplösa. Också Estland har en allmän värnplikt och en stark armé, påpekar hon. Satsningen på försvaret ligger på 3 procent av bruttonationalprodukten, en hel del över Natos minimimål för nationella försvarssatsningar.

Vilka är då Estlands förväntningar på de nya medlemsländerna? Kaja Kallas betonar att man inte har förväntningar på enskilda medlemsländer utan på försvarsalliansen som helhet. Hon hoppas på gott nordiskt samarbete som nu kan fördjupas i de gemensamma försvarsplanerna.

Kaja Kallas uttrycker en klar förhoppning om att Finland ska se också söderut och inte enbart norröver. Hoten mot Arktis har fått mycket utrymme i finländsk debatt.

- Jag förstår att man vill titta mot norr som en del av det nordiska. Men om ni tänker på försvar och säkerhet kommer hoten mot Finland snarare från öster och söder. Samarbetet

med Baltikum är också bra för er, hoten som kommer från Östersjön och från öst är gemensamma, säger Kaja Kallas.

“Nato ger starka kompisar mot mobbare”

Kaja Kallas berättar hur hon presenterar Nato för skolelever: Om någon är stor och mobbar dig för att du är liten, är det viktigt att du har stora kompisar. Då vågar han inte trakassera dig. På samma sätt fungerar Nato, förklarar Kaja Kallas.

Det handlar alltså om att visa sin försvarsstyrka och beredskap att använda den, det är ingen provokation, säger premiärminister Kaja Kallas.

Hon ser en försiktighet i de nya Natoländerna, till exempel då det visade sig att gas- och dataröret mellan Finland och Estland i Finska viken hade skadats.

Nato ville ha militärfartyg på plats, men från finsk sida tvekade man av rädsla för att provocera, enligt den estniska statsministern Kaja Kallas. Hennes inställning är att svaghet provocerar Ryssland. Det hjälper inte att sitta tyst.

Samma tankegångar finns i den färska rapporten “The newest Allies”, det internationella centret för försvar och säkerhet, med huvudkontor i Tallinn.

Tony Lawrence och Tomas Jermalavičius har författat den estniska rapporten som varnar för alltför mycket “nordiskhet” i de nya Natoländerna. Foto: Bengt Östling

- Nedvärdera inte den ryska styrkan till havs. Forskarna varnar för att självbelåtet tala om Östersjön som Natos innanhav. Ryssland är kvar i Finska vikens spets och Kaliningrad ligger där det ligger.

En regionalisering inom Nato-alliansen är kanske ofrånkomlig. Det kunde ge nytta åt den nordisk-baltiska regionen. Men det finns också en risk att den nordiska identiteten, som är erkänt stark, kan exkludera de baltiska länderna, enligt rapporten.

Speciellt Sverige sägs ha en tendens att falla tillbaka på den nordiska solidariteten och gemensamma lösningar. Finland och Sverige är både arktiska och baltiska länder när det gäller geografi, med placering i det arktiska området och vid Öster-

sjön. Det har också betonats, bland annat i officiella svenska och finländska dokument.

Ändå verkar det nordiska försvarsintresset ligga i mer i nord än i Östersjön enligt författarna. De fem nordiska länderna samlade i Nordefco, talar mycket om sina "kalla områden" i det arktiska området som ska försvaras.

Spänningen gällande Finlands och Sveriges identitet har redan visat sig diskussionen om Natos militära kommandostrukturer, där de nordiska och baltiska länderna inte ligger under samma högkvarter.

Författarna påpekar att Sverige och Finlands inträde i NATO medför stora framsteg för säkerhetsläget i norra Europa och Östersjön. Risken är ändå att de inte helt kan utnyttjas om den nordiska dimensionen dominerar.

"Nato inte problemfritt för Norden"

Anslutningen blir ändå inte problemfri. Det kan bli praktiska problem, men framförallt kulturella, när det gäller mindset och strategisk kultur, från neutralitet och alliansfrihet till ett kollektivt medlemskap i Alliansen, enligt de två författarna.

Finlands folk och ledning har utgått ifrån att klara sitt försvar på egen hand och måste nu vänja sig vid kollektiva försvarsmodeller, vilket kan kräva omställningar.

Finland måste också lära sig formulera hoten mot Natos gemensamma säkerhetsintressen där hoten kommer uttryckligen från Ryssland, påpekar man i Estland.

För Sverige har neutralitet och alliansfrihet inte bara varit praktisk säkerhetsvardag utan också en del av självidentiteten och förutsättningen för en unik, blomstrande demokrati.

Därför kan det bli ännu svårare och ta längre tid för Sverige än Finland att acceptera den nya situationen, enligt rapporten. I Sverige får man vänja sig vid att inte bara ha anslutit sig till Nato utan också den nya statusen som allierad.

Både militär och politisk allians

Försiktiga pr-kampanjer förutspås i den estniska rapporten för att utmana ett latent nordiskt motstånd mot USA och mot kärnvapen (på egen mark). Rapporten påpekar att Nato är inte bara en militär allians, utan också en politisk.

Finland har en lång egen gräns att förvara, men Sverige kan förväntas bidra för hjälp utanför sitt eget område, framförallt när det gäller det maritima försvaret. Ibland går förpliktelserna mot Nato före de nordiska löftena, påpekar Tony Lawrence och Tomas Jermalavičius.

Mer än försvar i nordisk-baltiskt samarbete

I Baltikum hoppas man på mer samarbete om säkerhetspolitiken med de fem nordiska länderna. Allt är ändå inte säkerhetspolitik i de relationerna. Estlands statsminister Kaja Kallas ser många möjligheter för samarbete också utanför försvaret.

Hon hänvisar till sin tid som EU-parlamentariker. Där såg hon stora möjligheter för innovationer och utveckling inom AI, digitalisering, grön teknologi och deep tech.

*Det var dags att ta en selfie med Estlands premiärminister.
Foto: Jürgen Randma*

Estlands inställning inom både försvarspolitik och andra områden är att små länder måste samarbeta. Ett nordiskt-baltiskt samarbete kunde få ytterligare tyngd och fart, och ekonomisk framgång, tror Kaja Kallas.

Hon talar för ett projekt kring regleringen inom EU som kräver också rapportering. Det drabbar framförallt de mindre företagen.

- Låt de anställda som sköter detaljredovisningen till EU i stället göra något nyttigt, och låt AI ta hand om den rutinerade rapporteringen, det sparar kostnader, säger Kaja Kallas.

- Vår region har mycket att erbjuda för att göra den europeiska ekonomin konkurrenskraftig så att ingen lämnas efter. Det är något de nordiska och baltiska länderna kunde kämpa för och lyfta upp efter EU-valet, säger Estlands statsminister Kaja Kallas.

När den fria arbetsmarknaden i Norden upphörde över natten

I sommar fyller den gemensamma nordiska arbetsmarknaden 70 år. Men har vi egentligen kunnat arbeta fritt i ett nordiskt grannland så länge? Gränsen mellan Norge och Sverige var under coronapandemin stängd i 23 månader, påpekas det i en ny bok som ges ut av Svinesundskommittén.

NYHET

29.04.2024

TEXT: BJÖRN LINDAHL, FOTO: SVINESUNDSKOMMITTÉN

22 norska och svenska personer som följde pandemin tätt i gränsregion har skrivit texter i boken om vad som skedde när gränsen stängdes av Norge den 16 mars 2020.

-Pandemin splittrade norrmän och svenskar. Det är inte första gången i historien som riksgränsen blivit påtaglig, men det var en chock för gränsbor som tagit gränsfriheten för given. På kort tid raserades tilliten och beskyllningarna växte, skriver Cecilia Nilsson, VD i Svinesundskommittén, inledningsvis.

Hon fortsätter:

- Under 681 dagar bevakade polis gränsen och bildäck blockerade de vägar som korsar riksgränsen. Av de dagliga 22 000 passagera över Svinesundsbroarna återstod få. Det gick inte att ta sig till sin arbetsplats eller delta i ishockeylaget.

Norrmän som ändå valde att passera den svenska gränsen, som hölls öppen, var tvungna att sitta 14 dagar i karantän när de återvände till Norge.

- Detta ledde till att Strömstad över en natt förvandlades från att vara en stad och en kommun med mycket liv och rörelse till fullständig stillhet. Det blev i princip tomt i affärer och

på gator och torg, skriver Kent Hansson, kommunstyrelsens ordförande i Strömstad.

En tredjedel av gränshandeln

Året innan hade norrmän handlat för 27 miljarder kronor i Sverige. Av detta konsumerades 9 miljarder i Strömstad.

- Stora företag inom gränshandel och besöksnäring redovisade omsättningsminskningar på över 95 %. Trots de statliga stödpacketen miste uppemot 1500 personer sina jobb, vilket motsvarade nästan 20 % av den arbetsföra befolkningen. Ställt i perspektiv till en storstad som Göteborg så hade det motsvarat ca 75 000 arbetstillfällen, skriver Kent Hansson.

Men det var inte bara på den svenska sidan det uppstod problem.

- I Eidskog kommun hade vi innan pandemin ca. 100 av 600 anställda som var bosatta i Sverige. Dessutom kom alla arbetstagarna i våra lokala företag. Kommunen fungerar inte utan våra läkare, sjuksköterskor, folkhälsovårdare, förskolelärare, ledare, NAV-anställda och andra som bor på "den andra sidan", skriver Kamilla Thue, ordförer i Eidskog kommun, som gränsar mot Sverige.

Efter att pandemirestriktionerna hävdades, återhämtade sig gränshandeln snabbt. Men det som tagit längre tid att komma över hur människor behandlades – svenskar som skulle bära extra munskydd, testas oftare eller som sattes på separata fikaplatser, på sin norska arbetsplats. På bägge sidor gick det inte heller att besöka sina vänner, leka med barnbarnen eller ta farväl av sin döende farmor.

Tegnell om smitta

Stod den mycket begränsade effekten på smittspridningen i något rimligt förhållande till ingreppen i folks liv? Att Anders Tegnell, statsepidemiologen i Sverige, som frontade de svenska insatserna mot epidemin, fortfarande är kritisk till att stänga gränserna är inte särskilt överraskande.

- Det är svårt att tro att några enstaka smittade skulle påverka en pågående smittspridning. Dessutom talar erfarenheterna starkt för att det är det egna landets hemvändare som sprider smitta, inte besökare eller turister. Det egna landet invånare kan aldrig hindras från att komma hem, möjligen kan de tvingas i karantän, så den eventuella spridningen är svårt att få kontroll över, skriver Anders Tegnell.

Men även hans motsvarighet i Norge, Preben Aavitsland, som är fagdirektør på Folkehelseinstituttet i Norge är kritisk.

- Norge hade bland de strängaste åtgärderna i Europa; gränsen till Norge var under långa perioder i praktiken stängd. Tidvis var gränsövergångarna från Sverige bevakade av soldater, och det är det faktiskt lite pinsamt att se tillbaka på, skriver han.

I Norge fattade politikerna besluten, närmast i ett panikstillstånd, enligt Aavitsland. Att stänga gränsen gav ett intryck att hotet kom från utlandet och att det hotet faktiskt kunde stoppas.

- Efter hand blev begreppet "importsmitta" infört, nästan som om man talade om ett annat och värre virus, skriver han.

Framtiden

En stor del av boken blickar framåt. Vad bör göras nästa gång?

- Det är bara ett år sedan WHO förklarade att pandemin var över. Om ytterligare tolv månader kan det mesta var glömt. Det vill jag inte, skriver Linn Laupsa, som är varaordfører i Halden kommun.

Hon sammanfattar vad som borde göras annorlunda i framtiden i tolv förslag (här i förkortad form:

1. Norge och Sverige bör synkronisera sina krisplaner
2. Förbered en modell för hur norska och svenska regioner kan samarbeta vid en gränsöverskridande kris.
3. Statsministrarna bör skriva ett intentionsavtal om att undvika att gränsen stängs.
4. Övningar i krisberedskap i gränsområdena.
5. Sätt av pengar för detta.
6. Följ Schengen-avtalet om öppna gränser.
7. Bestäm vilka resedokument som ska gälla i gränsområdet.
8. Samarbeta med EU:s myndighet för beredskap och insatser vid hälsokriser (HERA)
9. Fortsätt debattera pandemihanteringen.
10. Fler möten med politiker i gränsregionerna.
11. Stärk den civila beredskapen.
12. Ökad fokus från Nordisk ministerråd på beredskap och hantering av pandemier.

Islands Katrín Jakobsdóttir vil bli president. Hva skjer med regjeringen?

Det at den islandske statsministeren Katrín Jakobsdóttir nå har gått av for å stille i presidentvalget kan skape trøbbel for regjeringskoalisjonen som hun har vært sentral i å holde sammen.

NYHET

29.04.2024

TEKST: HALLGRÍMUR INDRÍÐASON, FOTO: PHOTO: ERIK OTTOSSON, NEWS ØRESUND

Den islandske regjeringen gikk gjennom dramatiske endringer i april da statsminister Katrín Jakobsdóttir annonserte at hun ville stille som kandidat i presidentvalget. Selv om dette ikke var helt uventet, skapte det en del usikkerhet i regjeringskoalisjonen.

De greide til slutt å komme frem til en løsning der lederen av Selvstendighetspartiet, Bjarni Benediktsson, tok over som statsminister. Det er imidlertid tvil om regjeringskoalisjonen kommer til å vare til denne parlamentsperioden er over neste år. Flere saker har gjort samarbeidet mellom koalisjonspartiene vanskelig.

Katrín Jakobsdóttir, som er leder av Venstrebevegelsen – de grønne, ble statsminister i 2017 og har ledet en koalisjon satt sammen av hennes eget parti, Selvstendighetspartiet og Fremskrittspartiet.

Denne regjeringen har stått ovenfor to svært utfordrende saker – reaksjonene rundt pandemien og evakueringen av Grindavík. Partiene har vært svært uenige på mange punkter, noe som kanskje ikke er så overraskende i en høyre-venstrekoalisjon. Men de siste månedene har på mange måter vært spesielt utfordrende.

Skulle ikke stille til gjenvalg i Alltinget

Da den nåværende presidenten Guðni Th. Jóhannesson brukte sin nyttårstale til å annonsere at han ikke ville stille til gjenvalg, ble Jakobsdóttir en svært aktuell kandidat. På direkte spørsmål om hun ville stille, svarte hun alltid at hun ikke hadde tenkt på det og at regjeringen fremdeles sto ovenfor utfordrende saker.

Men i slutten av mars ble ryktene om at hun kom til å stille sterkere, og den 5. april fortalte hun i en videomelding at hun hadde bestemt seg. Hun fortalte at beslutningen ble tatt en tid tilbake og at hun ikke kom til å stille til gjenvalg til Alltinget. Mange hadde oppfordret henne til å stille. I intervjuer den dagen sa Jakobsdóttir at hun ikke trodde hennes beslutning kom til å ha noe å si for regjeringen.

Dette er første gang en tidligere statsminister stiller til valg som president på Island, og Jakobsdóttirs avgjørelse er svært uvanlig i islandsk politikk. Politikere har stilt til presidentvalg før, men aldri en regjeringsminister.

Den nye statsministeren, lederen for Selvstendighetspartiet Bjarni Benediktsson, var utenriksminister i en kort periode etter at han gikk av som finansminister i oktober.

Selvstendighetspartiets Bjarni Benediktsson er Islands nye statsminister. Men hvor lenge sitter han? Foto: Regjeringen på Island

Hans avgang kom i kjølvannet av at Alltingets ombudsmann rapporterte om uregelmessigheter rundt salg av aksjer i en

av landets banker. Benediktssons far var en av de som hadde kjøpt aksjer, uten at hans sønn visste om det.

Mest uro hos Venstrebevegelsen – de grønne

Eiríkur Bergmann Einarsson, professor i statsvitenskap at Bifröst universitet, sier at denne regjeringen alltid var basert på at Venstrebevegelsen – de grønne skulle lede den.

– Det var den eneste muligheten for at partiet kunne delta i koalisjonen da den tiltrådte. Nå som dette har endret seg, er regjeringen mindre stabil fordi det nå kan bli uro på benkene blant Venstrebevegelsen – de grønne. Det er mye mer uro i dette partiet enn i de andre.

Einarsson sier at det i tillegg er gnissinger i samarbeidet mellom koalisjonspartiene, noe som ofte har vært oppe i offentligheten.

– Du får selvfølgelig alltid litt rolig periode som ny statsminister, men jeg tror denne kombinasjonen blir mindre stabil enn den foregående.

Det har vært flere krangler mellom regjeringspartiene, men vi nevner to av dem. I fjor bestemte Svandís Svavarsdóttir, fiskeriministeren fra Venstrebevegelsen – de grønne, å forby hvalfangst dagen før sesongen skulle starte. Dette for å kunne inspisere mulige brudd på dyrevelferd.

De andre regjeringspartiene kom med kraftfulle protester. Alltingets ombudsmann vurderte at avgjørelsen var ulovlig, og et mistillitsforslag lå i kortene. Men etter at Katrín Jakobsdóttir fortalte at hun skulle stille i presidentvalget, forlot Svavarsdóttir fiskeridepartementet for å ta over som transportminister.

Immigrasjon har vært en annen uoverensstemmelse. Ny lovgivning introdusert av Guðrún Hafsteinsdóttir, justisministeren fra Selvstendighetspartiet, har vist seg å være kontroversiell hos Venstrebevegelsen – de grønne, som er usikre på om de vil støtte den.

Dårlige meningsmålinger for Venstrebevegelsen – de grønne

Venstrebevegelsen – de grønne har også gjort det svært dårlig i de siste meningsmålingene, der de av og til har falt under 5 prosent – noe som er under sperregrensen for Alltinget.

– I den situasjonen har de det ikke travelt med å gå til valg. Men på den annen side kan det lønne seg for dem å spille tøft og løfte frem hva som gjør partiet forskjellig fra de andre regjeringspartiene, og fokusere på hva som gjør dem unike. Venstrebevegelsen – de grønne har heller ikke fått på plass en ny ledelse, og de har ikke rom til å ta drastiske valg før dette er i orden, sier Eiríkur Bergmann Einarsson.

Einarsson tror ikke Bjarni Benediktssons posisjon som statsminister er spesielt solid.

– Han har veldig lav oppslutning. Men samtidig er det ikke lenge igjen av regjeringsperioden, så denne koalisjonen fungerer egentlig bare som en bro frem til neste valg, som må holdes innen høsten 2025. Så dette spiller også inn.

Einarsson mener det er umulig å si om regjeringen kommer til å holde frem til neste alltingsvalg.

– Den kan gjøre det. Men det skal sikkert mindre til for at den faller nå enn før Katrín Jakobsdóttir gikk av. Det er som regel uforutsatte ting som avgjør hvor lenge en regjering varer.

Sosialdemokratene leder på de siste meningsmålingene. Noen gir dem over 30 prosent, som er mer enn de har hatt på 15 år. Einarsson sier at partiet svært sannsynlig vil være en del av den neste regjeringen.

– Valget er for langt unna for at man kan være sikker, men Sosialdemokratene har definitivt en god sjanse til å bli en del av regjeringen etter neste valg – og de kan til og med komme til å lede den.

Pludselig er færøsk selvstændighed et tema igen

Færøerne vil gerne være fuldgældigt medlem af Nordisk Råd. Men efter at den svenske minister for nordisk samarbejde har afvist det som en mulighed, er der flere færøske politikere som mener, at Færøerne skal til at revidere sin rolle i rigsfællesskabet og i Nordisk Råd.

NYHET

29.04.2024

TEKST: RÓLANT WAAG DAM, FOTO: GWENAEL AKIRA HELMSDAL CARRE/NORDEN.ORG

“Det gør mig vred, når jeg hører den svenske minister udtale sig på den måde. Det er arrogant”. Så kontant var Færøernes lagmand, Aksel V. Johannesen, da han skulle kommentere på Jessika Roswall udsagn om, at et færøsk medlemskab i Nordisk Råd ikke kommer på tale.

Roswall er minister for nordisk samarbejde i Nordisk Råd og var meget kategorisk i sin afvisning af det færøske ønske, da hun blev interviewet af færøsk fjernsyn, Kringvarp Føroya, i forbindelse med Nordisk Råds temasession i den færøske hovedstad den 8. og 9. april.

Jessika Roswall, minister for nordisk samarbejde i Nordisk Råd, afviser færøsk medlemskab i Nordisk Råd.

Det skete efter, at en arbejdsgruppe foreslog ændringer i Helsingforsaftalen, som blandt andet vil medføre, at Færøerne, Grønland og Åland bliver medlemmer på lige fod med de andre lande i Nordisk Råd. Det er de ikke i dag, og det betyder blandt andet, at de tre lande ikke har stemmeret.

Det kommer de heller ikke til at få. Ikke ifølge Sverige og ikke ifølge Finland og dermed burde den diskussion være lukket, fordi en ændring af denne karakter - en ændring i Helsingforsaftalen, som er grundlaget for rammerne i Nordisk råd - forudsætter, at alle landene er enige. Og det er de ikke.

Usædvanlig løsrivelsesretorik

Men hvis Sverige og Finland således troede, at punktum var sat i denne sag, så har de taget grueligt fejl.

“Jessica Roswall har ubevidst sparket nyt liv i den færøske selvstændighedsdebat, som har brændt på lavt blus i 20 år”, skrev Rógvi Olavson, Ph.d.-studerende ved Fróðskaparsetur Føroya, Færøernes Universitet, i en kronik i det danske medie Altinget efter temasessionen i Thorshavn.

Det kunne han skrive, fordi der efter Roswalls udsagn skete noget, som sjældent er set før i færøsk politik: Sambandsflokkurin og Tjóðveldi begyndte pludselig at tale samme statsetlige sprog.

Erling Eidesgaard fra løsrivelsespartiet Tjóðveldi under Nordisk Råd.

Det var Erling Eidesgaard, færøsk medlem af Nordisk Råd fra løsrivelsespartiet Tjóðveldi, den første til at italesætte, da han på sociale medier skrev, at han øjnede et momentum:

“Jeg har endnu ikke mødt en som vælger Sambandsflokkurin, der ikke støtter op omkring, at vi organiserer os som et selvstændigt land, hvis bare det er i tæt samarbejde med Danmark. Og hvis det er det, der skal til for at få de skeptiske med ombord, så lad os prøve det”.

Denne form for blød løsrivelsesretorik er yderst usædvanlig. Samtidig er timingen yderst interessant, fordi denne udstrakte hånd fra Tjóðveldi mod Sambandsflokkurin kommer ganske kort tid efter, at oppositionspartiet Sambandsflokkurin underskrev en ganske opsigtsvækkende aftale med koalitionspartierne Javnaðarflokkurin, Framsókn og

Tjóðveldi om blandt andet beskatning af aktører opdrætsindustrien. Aftalens indhold er i denne sammenhæng uinteressant, men aftalens realitet er et brud på den blokpolitik, som har været gældende i Færøerne i mange år - og den mulighed vil Eidesgaard tilsyneladende ikke miste.

Her er det vigtigt at have in mente, at Tjóðveldi og Sambandsflokkurin er hinandens diametrale modsætninger. Tjóðveldi er et venstreorienteret løsrivelsesparti, som arbejder for færøsk selvstændighed, mens Sambandsflokkurin er et borgerligt parti, der ønsker at bevare og styrke fællesskabet med Danmark.

Danmark skal ikke bestemme

Ved første øjekast virker det, som Eidesgaard gør, ret enestående. Men i virkeligheden griber han blot den bold, som den danske statsminister Mette Frederiksen smed op i luften i oktober 2023, da hun til Folketingets åbning talte om rigsfællesskabets udvikling:

“Der var engang, hvor der var Danmark, og så var der to andre lande i rigsfællesskabet. Det er slut nu. Det er ikke Danmark, der skal bestemme fremtiden for hverken Grønland eller Færøerne. Det er en beslutning, der tilhører Nuuk og Tórshavn. Og så længe vi har et rigsfællesskab – og det håber jeg personligt, vi har i mange år endnu – så skal det være et ligeværdigt samarbejde mellem tre lande, tre folk, tre nationer, sagde statsministeren i sin tale den 3. oktober 2023.

- Den danske regering er absolut til at tale med, udtalte Aksel V. Johannesen, Færøernes lagmand.

Ønsket om det samme ligeværdige samarbejde i Nordisk Råd fejede Roswall af bordet på sessionens første dag i Færøerne den 8. april. Derfor var det måske ikke så underligt, at den normalt så saglige lagmand tordnede i færøske radio selv samme dag - og her er vi tilbage ved artiklens begyndelse - og dagen efter tilsluttede sig Eidesgaards bløde løsrivelsesretorik.

“Den danske regering er absolut til at tale med. De har et ønske om, at vi får de midler, vi har brug for, for at vi kan bevare det fællesskab som vi har i dag mellem Færøerne, Danmark og Grønland”, udtalte Aksel V. Johannesen blandt andet til færøsk fjernsyn, Kringvarp Føroya - et udsagn der flugter fint med statsminister Frederiksens budskab i okto-

ber, og som hun gentog under en debat om rigsfællesskabet i Folketinget den 19. april, da Anna Falkenberg, færøsk folketingsmedlem for Sambandsflokkurin, spurgte, hvorvidt statsministeren og den danske regering er klar til at se på konstruktionen af rigsfællesskabet, hvis der kom et ønske om det fra Færøerne eller Grønland:

“Ja. Hvis der kommer en henvendelse fra et af de to andre lande i rigsfællesskabet, om at vi sætter os ned og ser på en anden ramme, så vil vi gå ind i det positivt og ordentligt”, lød Frederikssens svar - altså ønsket skal komme fra Færøerne eller Grønland.

Udmelding af Nordisk Råd

Således diskuteres der udvikling - ikke afvikling - af rigsfællesskabet. Det synes parterne i rigsfællesskabet at være enige om. Anderledes uenige er parterne i Nordisk Råd. Her anbefaler Island, Danmark og Norge, at Færøerne, Grønland og Åland får fuldgyldigt medlemskab, mens Sverige og Finland er imod.

Johan Dahl, færøsk medlem af Nordisk Råd fra Sambandsflokkurin, under Nordisk Råd.

Den endelige beslutning om det skal træffes den 28. oktober - og står det til Johan Dahl, færøsk medlem af Nordisk Råd fra Sambandsflokkurin, så er der to muligheder. Enten bliver Færøerne fuldgyldigt medlem eller også bør Færøerne trække sig helt ud af det nordiske samarbejde. Det samme har Grønlands formand for Naalakkersuisut, Múte B. Egede, truet med.

Nordisk Råd havde temasession i den færøske hovedstad den 8. og 9. april.

Mangler kunnskap om den norske modellen

Kunnskap om den norske modellen er viktig for alle som skal lede en norsk virksomhet, men har alle ledere den kompetansen? Absolutt ikke, ifølge Ketil Vedøy, norsk toppleder innenfor HR og ledelse i over 20 år, som deltok under presentasjonen av årets medbestemmelsebarometer OsloMet/AFI.

NYHET

10.04.2024

TEKST: LINE SCHEISTRØEN, FOTO: BJÖRN LINDAHL

I dag er Vedøy høskolelektor på Institutt for ledelse og organisasjon på Høgskolen Kristiania i Oslo.

- De siste tiårene har vi utdannet ledere uten at de har vært nødt til å lære noe om den norske modellen. Det er lenge siden den norske modellen, partssamarbeid og medbestemmelse var pensum på lederutdanninger, sier Vedøy.

Høgskolelektor Kjetil Vedøy på Kristiania var invitert til å fortelle om hva studenter og ledere lærer om den norske modellen.

Han har arbeidet som toppleder innenfor HR og ledelse i over 20 år, og blant annet vært personalsjef i IKEA og direktør i Arbeidsmiljøsenderet.

Under lanseringen av årets Medbestemmelsesbarometer var Vedøy en av flere innledere og han deltok også i debatten.

Må drive voksenopplæring

Kjetil Vedøy mener det er viktig at vi løfter blikk, ser utenfor Norge og Norden, når vi snakker om ledelse og HR. For hva hjelper vel en utmerket modell hvis de som er satt til å lede eller drive HR ikke kan nok om modellen, ei heller da har respekt for avtaleverket eller kan spillereglene i samarbeidet?

Høgskolelektor Kjetil Vedøy (fra venstre), Unn Alma Skatvold, leder i Politiets Fellesforbund og forsker Inger Marie Hagen.

I dag er det ledere fra hele verden som jobber i Norge. Vedøy har holdt kurs for en del av dem.

- Jeg forsøker å forklare utenlandske ledere om hvordan den norske modellen fungerer, men det er nesten umulig å få dem til å forstå, sa Vedøy.

Han mener det likevel er viktig å ikke gi slipp på de norske verdiene, men heller jobbe for å få den norske modellen til å fungere i et internasjonalisert arbeidsliv.

- Vi har mye å bidra med og medbestemmelse er kanskje noe av det beste, mener Vedøy.

Internasjonale eiere og verdier

Kåre Slåtten er dosent i organisasjon og ledelse på Universitetet i Sørøst-Norge og Høyskolen i Kristiania. Også han pekte på betydningen av internasjonaliseringen av arbeidslivet. Han viste til at mange av de tradisjonsrike store norske selskapene i dag hverken eies eller styres fra Norge.

Slåtten mener det også kan få betydning for hvordan man driver ledelse og HR.

- De som jobber med HR i Norge er styrt av en ledelse som sitter et annet sted i verden. Det kan ha betydning for hvordan HR-arbeidet drives, sa Slåtten.

Som Tvedt, er også Slåtten bekymret for manglende

kunnskap om den norske modellen.

- Vi lærer studenter om den norske modellen, men forkunnskapen de har, er lav. Vi har en jobb å gjøre for å lære dem til å forstå hvordan dette fungerer, sa Slåtten.

Hvor ble det av kunnskapsløftet?

Prosjektleder Inger Marie Hagen for Medbestemmelsesbarometeret påpekte at det langt ifra er første gang at det manglende kunnskapen om den norske modellen settes på agendaen.

AFI-forskerne Inger Marie Hagen (til venstre) og Elin Moen Dahl presenterte resultater fra årets Medbestemmelsesbarometer.

Hun viste til at det både i Maktutredningen i 2002 og i Medbestemmelsesmeldingen i 2010 ble understreket hvor viktig opplæring i den norske modellen er.

- Nå er vi i 2024 og vi påpeker akkurat det samme, sa Hagen.

Slår alarm

Kjersti Barsok, leder i Norsk Tjenestemannslag (NTL), mener lav kunnskap om den norske modellen bør få varselampen til å blinke hos ledere, tillitsvalgte og ansatte i offentlig og privat sektor.

- Det er veldig bekymringsfullt hvis at de som kommer inn og skal drive ledelse ikke skjønner det som er vårt store konkurransefortrinn, nemlig den norske modellen, sa Barsok.

Kjersti Barsok er leder i Norsk Tjenestemannslag (NTL). Hun mener barn, unge og voksne bør lære mer om den norske modellen.

Forbundslederen mener at så vel ledere som elever må settes på skolebenken og lære om partsamarbeid og medbestemmelse.

- På lik linje med LOs sommerpatrulje for ungdommer, bør vi kanskje ha en «sommerpatrulje» for ledere hvor vi sjekker at de har fått nødvendig opplæring i den norske modellen. For hvis de ikke har fått det, er det vanskelig for dem å gjøre en god jobb, sa Barsok.

Bør være pensum

Når det gjelder den yngre garde, minner Barsok om at en samlet fagbevegelse ønsker den norske modellen velkommen som obligatorisk pensum på lærerplaner på skolen. Slik er det nemlig ikke i dag.

- Det er synd. Mange unge går ut av skolen og har ikke lært noe om den norske modellen. Når de kommer ut i arbeidslivet må tillitsvalgte gjøre den jobben. Vi lærer opp både arbeidstakere og ledere, påpekte Barsok.